

УДК 338.242:658.14

Гелеверя Є.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки
Харківського національного університету
будівництва та архітектури

ЕВОЛЮЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ТА СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

EVOLUTIONARY PREREQUISITES OF DEVELOPMENT AND THE CURRENT STATE OF SYSTEM OF INTELLECTUAL PROPERTY IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Досліджено питання теоретичного забезпечення та практичної реалізації становлення й розвитку системи інтелектуальної власності в Україні. Вивчено еволюційні передумови та генезис розвитку систем інтелектуальної власності в Україні й світі. Систематизовано економіко-правові засади у сфері інтелектуальної власності в Україні, її інституціональне забезпечення та систему державного управління. Структуровано законодавство України у сфері інтелектуальної власності та визначено послідовні правові норми й механізми приведення його у відповідність міжнародному праву. Окреслено подальші шляхи вдосконалення захисту прав у системі інтелектуальної власності в Україні на основі запуску та повноцінної роботи спеціалізованого суду.

Ключові слова: інтелектуальна власність, система інтелектуальної власності, інфраструктура інтелектуальної власності, захист інтелектуальної власності.

АННОТАЦИЯ

Исследованы вопросы теоретического обеспечения и практической реализации становления и развития системы интеллектуальной собственности в Украине. Изучены эволюционные предпосылки и генезис развития систем интеллектуальной собственности в Украине и мире. Систематизированы экономико-правовые основы в сфере интеллектуальной собственности в Украине, её институциональное обеспечение и система государственного управления. Структурировано законодательство Украины в сфере интеллектуальной собственности и определены последовательные правовые нормы и механизмы приведения его в соответствие международному праву. Очерчены пути дальнейшего совершенствования защиты прав в системе интеллектуальной собственности в Украине на основе запуска и работы специализированного суда.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, система интеллектуальной собственности, инфраструктура интеллектуальной собственности, защита интеллектуальной собственности.

ANNOTATION

Questions of theoretical providing and implementation of formation and development of system of intellectual property in Ukraine are investigated. Evolutionary prerequisites and genesis of development of systems of intellectual property in Ukraine and the world are studied. Economical and legal bases in the sphere of intellectual property in Ukraine, her institutional ensuring and the system of public administration are systematized. The legislation of Ukraine in the sphere of intellectual property is structured and consecutive precepts of law and mechanisms of his reduction in compliance to international law are defined. Ways of further improvement of protection of the rights in the system of intellectual property in Ukraine on the basis of start and work of specialized court are outlined.

Keywords: intellectual property, system of intellectual property, infrastructure of intellectual property, protection of intellectual property.

Постановка проблеми. Сучасне інформаційне суспільство характеризується збільшенням кількості інтелектуальної власності, разом із тим інформаційна активність суб'єктів авторських прав усе більше межує зі страхом бути незахищеним в цьому питанні. Ризик втратити всі права на свою інтелектуальну діяльність через неповноцінність інтелектуального захисту в Україні та світі дуже великий: багато власників, які мали або мають інтелектуальні продукти, втрачали їх або жили в страху втратити, адже це не власність у вигляді автомобіля або будинку, це те, що зроблено за допомогою інтелекту, а довести це, як показує практика, не так просто.

Тому особливій актуальності набуває комплексне дослідження системи інтелектуальної власності, напрями та шляхи вдосконалення інноваційно-інвестиційної інфраструктури, створення інтелектуального простору в соціально-економічних системах, що забезпечити захист інтелектуальної власності і технологічних нововведень на міжнародному рівні, створить умови для розширення конкуренції на базі інновацій, оптимізує фінансові, матеріальні і трудові ресурси для їх розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням теоретичного забезпечення та практичної реалізації ефективності використання інфраструктури інтелектуальної власності присвячено чимало робіт. Зокрема, щодо дослідження систем інтелектуальної власності присвячено вивчені нами наукові праці В. Геєця, Л. Шевченко, Т. Момот, О. Кендюхова, В. Кравця, В. Олюхи, М. Галянтича, В. Жукова, О. Харитонові та ін. [1–26].

Проте питання захисту інтелектуальних продуктів, створення прав та угод із міжнародного захисту інтелектуальної власності має певні складнощі, які зумовлені: різноманітністю об'єктів інтелектуальної власності, кожний з яких за законом має бути оригінальним; різними способами їхньої появи; різними формами їх практичного використання; імовірнісним характером отриманих результатів вартісної оцінки; необхідністю створення цілої бази щодо захисту інтелектуальної власності всіх форм і

видів; захист усіх власників інтелектуальної власності та покарання за крадіжку інтелектуальної власності.

У публікаціях [3–5; 7; 9; 14] наголошується, що глибоке вивчення систем інтелектуальної власності та системи захисту так само важливо, як і захист звичайної власності, навіть ще сильніше, адже інтелектуальну власність дуже важко довести за нинішньої системи прав та інформатизації суспільства в міжнародному масштабі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз сучасних наукових розробок показав, що сучасне ставлення до інтелектуальної власності на міждержавному рівні не настільки зважене, наскільки повинно бути. Зростання ролі та значення інтелектуальної діяльності у соціально-економічному розвитку суспільства зумовлює необхідність розв'язання таких проблем у міжнародному масштабі, як правове забезпечення інтелектуальної діяльності, раціональне, широке використання результатів інтелектуальної діяльності, захист прав суб'єктів інтелектуальної власності.

Потрібно не тільки поліпшити систему захисту інтелектуальної власності, а й аналізувати злочини у цій сфері, вживати заходів щодо їх попередження та недопущення.

Мета статті полягає у системному й комплексному дослідженні теоретичних і прикладних аспектів формування системи інтелектуальної власності, систем захисту інтелектуальних продуктів, а також розгляді їх становлення, авторському аналізі та висновках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досліджуючи генезис систем інтелектуальної власності, слід наголосити, що творчість людини виникла разом із самою людиною. Людина починає творити, як тільки вона усвідомлює навколишній світ і вирізняє себе із середовища, в якому живе.

Тенденції розвитку науки, культури, техніки і виробництва, особливо починаючи з другої половини ХХ ст., свідчать про те, що людство у своєму розвитку підійшло до тієї межі, коли подальший прогрес буде зумовлюватися лише розумовою діяльністю суспільства.

У країнах, де поважають науку, культуру і мистецтво, люди живуть краще, адже досягнення інтелектуальної діяльності зумовлюють рівень виробництва, культури, освіти тощо. Зазначені досягнення визначають рівень виробництва, що стає лише засобом чи способом реалізації здобутків науки, культури, техніки. Не викликає сумніву, що досягнення науки мають пріоритетне значення і можуть бути використані у будь-якій сфері діяльності людей. Науково-технічні досягнення формують рівень і характер виробництва. Інтелектуальні досягнення у сфері художньої літератури, мистецтва і культури у цілому формують моральні засади суспільства, його світогляд, ставлення

до навколишнього середовища, його бачення, тобто ті засади, які ми сьогодні називаємо європейськими цінностями й які визначають духовний світ людини і суспільства. Як і будь-які досягнення та здобутки суспільства, результати інтелектуальної діяльності потребують охорони та захисту.

Ефективність систем інтелектуальної власності та захисту інтелектуальних продуктів залежить від:

- досконалості нормативно-правової бази;
- сформованої інфраструктури національної й міжнародної систем правової охорони інтелектуальної власності,
- ефективності підготовки та підвищення кваліфікації фахівців;
- інформаційного забезпечення її діяльності [5].

В історії розвитку науки, літератури, мистецтва, техніки тощо щодо їх охорони простежуються кілька етапів, які істотно відрізняються один від одного і послідовно змінюють один одного.

Перший етап – найдавніший – фактично нам невідомий. Його правові засади в історичній літературі не простежуються. Ми можемо лише припускати: якщо були результати творчості, то були і засоби їх охорони. Цей етап існував приблизно до ХІІ ст.

Другий етап становлення правової охорони результатів творчої діяльності характеризується привілеями. Цей період охоплює приблизно ХІІ–ХVІІІ ст. Привілеї надавалися певній особі, як правило, наближеній до першої особи, надавали їй певне виняткове право, певну перевагу над іншими. Вони засвідчували певною грамотою, яку видавав владика, носій вищої влади (сюзерен, король, цар, імператор, князь та ін.) [7].

Можновладці були зацікавлені в розвитку і процвітанні свого краю, землі, держави, тому сприяли будь-яким діям, що були спрямовані на розвиток виробництва, війська, зброї, пошук та видобування корисних копалин тощо. Можновладці, як і сьогодні, також були зацікавлені у заміні імпортих товарів своїми власними [9].

Мудрий владика завжди підтримував автора такої новизни, передусім наданням йому привілею. Венеціанська Республіка у 1474 р. першою прийняла положення про привілеї «Парте Венеціана» [9].

Разом із наданням привілеїв почали складатися їх правові засади. Основними з них були: корисність, новизна для держави, виняткове право (монополія) на його використання особі, яка його створила; покарання порушника наданою привілею.

На той час серед країн, що досягли найвищого економічного розвитку, якому сприяв розвиток технічної творчості, виділялася Англія, де привілеї почали надаватися вже у ХІІ ст. і до ХV ст. надавалися королівською владою. Особливими привілеями підтримувалося засну-

вання нових виробництв на імпорнтній технології. Привілеї встановлювали достатній строк для впровадження зазначених технологій у виробництво і, що було головним, сприяли поширенню цих технологій в Англії. Такі привілеї передбачали досить ефективну охорону виняткових прав цих промисловців, незалежність і відчутні переваги перед іншими виробниками. Зростання кількості привілеїв, які на той час набули форми патентних грамот, зумовило зростання кількості зловживань із боку королівської влади. Промисловці заявляли рішучі протести, і королівська влада змушена була поступитися. Вона дозволила судам розглядати спори з приводу патентних грамот [20].

Отже, система привілеїв, що складалася і розвивалася в усьому світі, закладала основи патентної охорони результатів творчої діяльності. При цьому слід мати на увазі, що системи привілеїв різних країнах розвивалися по-різному залежно від їх економічного розвитку.

Так, у Росії перший нормативний акт про привілеї був прийнятий у 1723 р. під назвою «Правила видачі привілегии на заведение фабрик». Цим актом певною мірою було упорядковано видання привілеїв. 17 червня 1812 р. було прийнято Закон Росії «О привилегиях на разные изобретения и открытия в художествах и ремеслах». Цим Законом передбачалася видача привілеїв на власні винаходи й ті, що завозилися з-за кордону, строком на три, п'ять і десять років [21].

У 1709 р. королева Анна змушена була прийняти спеціальне положення про захист прав авторів – Статут Анни. Це був перший нормативний акт, спрямований на захист прав авторів книг. Основним положенням цього Статуту було визнання за автором книги виняткового права на друкування й опублікування її протягом 14 років від дати її першої публікації. Визначений Статутом строк охорони міг бути продовжений на наступні 14 років і, таким чином, за життя автора строк охорони фактично надавався на 28 років. Якщо ж на час прийняття Статуту Анни книга вже була надрукована, строк охорони становив 21 рік. Статут Анни проголошував твір власністю його автора [22].

Сполучені Штати Америки до 1776 р., коли був прийнятий нині чинний Закон про авторське право, для охорони авторських прав використовували положення Статуту Анни. Закон США 1776 р. надавав охорону прав авторам протягом їх життя та 50 років після їх смерті. Проте у цьому Законі збереглася норма зі Статуту Анни, за якою всі твори для одержання охорони підлягають державній реєстрації і депонуванню.

Зі створенням України як самостійної держави виникла потреба у формуванні та поступовому вдосконаленні власного законодавства у сфері інтелектуальної власності та приведення його у відповідність міжнародному праву. Цей процес також відбувався у декілька етапів [17; 18; 23].

Перший етап становлення системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні (1991–1994 рр.) став періодом закладення її найнеобхідніших законодавчих основ та створення базових організаційних структур. Цей процес розвивався за такими напрямками:

1. Підтвердження участі України в міжнародних угодах із питань захисту прав інтелектуальної власності: у Паризькій конвенції про охорону промислової власності (дата набуття чинності стосовно України – 25 грудня 1991 р.); Мадридській угоді про міжнародну реєстрацію знаків (25 грудня 1991 р.); Договорі про патентну кооперацію (25 грудня 1991 р.); у Конвенції, що засновує Всесвітню організацію інтелектуальної власності (26 квітня 1970 р.); у Всесвітній конвенції про авторське право (27 травня 1973 р.).

2. Прийняття з урахуванням міжнародних регулятивних норм низки спеціальних законів України щодо охорони інтелектуальної власності в окремих сферах: «Про охорону прав на сорти рослин» (21 квітня 1993 р.); «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (15 грудня 1993 р.); «Про охорону прав на промислові зразки» (15 грудня 1993 р.); «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (15 грудня 1993 р.); «Про авторське право і суміжні права» (23 грудня 1993 р.), а також Указу Президента України «Про Тимчасове положення про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні» (№ 479/92, 18 вересня 1992 р.).

3. Внесення положень про охорону інтелектуальної власності до інших законів, що регулюють окремі сфери соціально-економічної діяльності: «Про власність» (7 лютого 1991 р.) – розділ «Право на інтелектуальну власність»; «Про зовнішньоекономічну діяльність» (16 квітня 1991 р.); Митний кодекс України (12 грудня 1991 р.); Основи законодавства України про культуру (14 лютого 1992 р.); «Про обмеження монополізму і недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності» (18 лютого 1992 р.); «Про інформацію» (2 жовтня 1992 р.); «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (16 листопада 1992 р.); «Про науково-технічну інформацію» (25 червня 1993 р.); «Про телебачення і радіомовлення» (21 грудня 1993 р.); «Про захист інформації в автоматизованих системах» (5 липня 1994 р.) та ін.

4. Прийняття низки нормативних документів, що захищають економічні інтереси творчих працівників: постанови Кабінету Міністрів України «Про розміри відрахувань до фондів творчих спілок України за використання творів літератури та мистецтва» (№ 108, 3 березня 1992 р.); «Про мінімальні ставки авторської винагороди за використання творів літератури і мистецтва» (№ 784, 18 листопада 1994 р.).

5. Створення у складі Комітету з науково-технічного прогресу при Кабінеті Міністрів

України на базі Патентного фонду України Державного патентного відомства України (1992 р.), що почало виконувати функції центрального органу державної виконавчої влади у сфері охорони промислової власності.

6. Створення на базі Українського республіканського агентства з авторських і суміжних прав Державного агентства з авторських і суміжних прав (1992 р.).

Другий етап становлення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні (1995–1999 рр.) був зумовлений двома чинниками. По-перше, запровадженням курсу на радикалізацію соціально-економічних реформ у країні (жовтень 1994 р.). По-друге, прийняттям Україною низки важливих міжнародних зобов'язань, що безпосередньо включали заходи з упровадження міжнародних стандартів охорони інтелектуальної власності, – укладенням Угоди про партнерство та співробітництво з ЄС та початком з 1995 р. переговорного процесу про набуття повноправного членства у Світовій організації торгівлі (СОТ). Цей етап характеризувався таким:

1. Помітним розширенням міжнародно-правової основи охорони інтелектуальної власності в країні за рахунок приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів (25 жовтня 1995 р.), Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин (3 листопада 1995 р.), Договору про закони щодо товарних знаків (1 серпня 1996 р.), Будапештського договору про міжнародне визнання депонування мікроорганізмів з метою патентної процедури (2 липня 1997 р.), Найробського договору про охорону Олімпійського символу (20 грудня 1998 р.), Женевської конвенції про охорону інтересів виробників фонограм від незаконного відтворення їхніх фонограм 1971 року (18 лютого 2000 р.).

2. Закріпленням у 1996 р. в Конституції України гарантій захисту інтелектуальної власності (статті 41, 54).

3. Подальшим розвитком спеціального національного законодавства з виходом його на низку нових, не традиційних для України сфер регулювання, за рахунок прийняття законів України «Про захист від недобросовісної конкуренції» (7 червня 1996 р.), «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» (5 листопада 1997 р.), «Про охорону прав на зазначення походження товарів» (16 червня 1999 р.). Водночас були внесені суттєві зміни та доповнення до вже чинного законодавства для його вдосконалення (до законів України «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо охорони інтелектуальної власності» (28 лютого 1995 р.), «Про внесення змін до Закону України «Про охорону прав на знаки до товарів і послуг» (16 червня 1999 р.).

4. Істотним розширенням регулювання окремих питань охорони інтелектуальної власності в законах, що нормують різноманітні аспекти

творчої діяльності, а саме в законах України: «Про наукову і науково-технічну експертизу» (10 лютого 1995 р.); «Про інформаційні агентства» (28 лютого 1995 р.); «Про рекламу» (3 липня 1996 р.); «Про видавничу діяльність» (5 червня 1997 р.); «Про систему Громадського телебачення і радіомовлення України» (18 липня 1997 р.); «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» (23 вересня 1997 р.); «Про професійних творчих працівників і творчі союзи» (7 жовтня 1997 р.); «Про кінематографію» (13 січня 1998 р.).

5. Запровадженням порядку державної реєстрації прав автора на твори науки, літератури та мистецтва.

6. Здійсненням перших спроб врегулювати такі актуальні й болючі для України питання, як розповсюдження аудіовізуальних творів і примірників фонограм.

7. Завершенням створення та офіційним відкриттям 22 жовтня 1999 р. відомчої патентної бібліотеки Державного патентного відомства України, що здійснює функції патентно-інформаційного забезпечення фізичних і юридичних осіб національною та зарубіжною патентною документацією.

8. Спробою інтегрувати в єдину систему два основних блоки регулювання захисту охорони інтелектуальної власності – авторського права й промислової власності та створенням нині діючого Міністерства освіти і науки України, до компетенції якого віднесено управління системою захисту прав інтелектуальної власності.

Указом Президента України «Про зміни в системі центральних органів виконавчої влади України» № 250 від 13 березня 1999 р. передбачалося створити Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності на базі Міністерства України у справах науки і технологій, Державного патентного відомства України та Державного агентства України з авторських і суміжних прав, що ліквідувалися. Указом Президента України (№ 987 від 13 серпня 1999 р.) було затверджене Положення про Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності. Але Державний комітет України з питань науки та інтелектуальної власності не зміг забезпечити ефективне функціонування Державної системи захисту прав інтелектуальної власності; не була створена організаційна структура, здатна належним чином виконувати всі функції діючого патентного відомства. У зв'язку із цим Президент України підписав Указ «Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади» № 1573 від 15 грудня 1999 р., який зупинив дію Указу Президента України № 250 від 13 березня 1999 р. і постановив утворити Міністерство освіти і науки України на базі Міністерства освіти України та Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності, що ліквідувалися.

Третій етап становлення Державної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні розпочався у 2000 р. Він пов'язаний із завершенням кризового періоду розвитку економіки України та проголошеними стратегічними планами переходу на інноваційну модель розвитку.

Суттєвий вплив на нього справляють прийняття у вересні 2000 р. Програми інтеграції України до Європейського Союзу, активізація політики щодо приєднання України до СОТ, а також помітний тиск на Україну у цьому питанні з боку США. Характерними особливостями третього етапу є такі:

1. Посилення комплексного підходу до вдосконалення охорони інтелектуальної власності, про що свідчать, зокрема, Указ Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» № 285 від 27 квітня 2001 р. та Програма розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності в Україні на 2001–2004 рр., ухвалена 22 грудня 2000 р. на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України.

2. Інтенсифікація участі України в системі міжнародних конвенцій і договорів з інтелектуальної власності (з акцентом на найновітніші міжнародні регулюючі норми, що включають так звані Інтернет-договори ВОІВ 1996 р.).

3. Договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми та про авторське право, прийняті Дипломатичною конференцією 20 грудня 1996 р. Забезпечена участь України в Протоколі до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків (20 грудня 2000 р.), у Ніццькій угоді про Міжнародну класифікацію товарів і послуг для реєстрації знаків (29 грудня 2000 р.) і Міжнародній конвенції про охорону інтересів виконавців, виробників фонограм та організацій мовлення (20 травня 2002 р.).

4. Узгодження національного законодавства з вимогами Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угоди TRIPS) Світової організації торгівлі (СОТ).

Сьогодні державна система інтелектуальної власності в Україні, виглядає так (рис. 1).

Окремим правовим інститутом у системі інтелектуальної власності в Україні є Вищий суд із питань інтелектуальної власності. Судовою реформою було визначено, що Вищий суд із питань інтелектуальної власності утворюється протягом дванадцяти місяців зі дня набрання чинності нового Закону «Про судоустрій і статус суддів». Так, 29 вересня 2017 р. Президент України підписав Указ «Про утворення Вищого суду з питань інтелектуальної власності». Судді

Рис. 1. Державна система інтелектуальної власності в Україні

цього суду призначаються виключно на підставі результатів відкритого конкурсу, а ними можуть стати не лише особи, які були суддями, а й патентні повірені, адвокати зі стажем роботи п'ять і більше років.

Висновки. Дослідивши генезис та еволюцію систем інтелектуальної власності, нами встановлено, що раніше ця власність не сприймалася серйозно, і тому її часто крали. У Римі за злочинство карали фізично, потім усе перейшло до Англії з її захистом інтелектуальної власності та «монополію інтелекту». Далі була Росія зі своїми привілеями дуже схожими на англійські, потім США робить свого роду «авторське право», і так поступово пішов процес захисту інтелектуальної власності.

Україна, з початку свого заснування як незалежної держави діяла в три етапи: на першому етапі вона зробила базу для інтелектуальної власності; на другому – прийняла міжнародні стандарти, так само на цьому етапі неодноразово були різні договори про інтелектуальну власність і закони; на третьому ж етапі Україна виходить із кризового становища і будує свою стратегію. Сьогодні потрібно побудувати систему захисту інтелектуальної власності із сильними договорами й умовами, з хорошим захистом прав, а так само мотивувати людей до доброчесності. Окремими питаннями постають створення спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності та повноцінний запуск його роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Акутальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 15–16 листопада 2012 р.). Х.: НДІ ПЗІР, 2012. 372 с.
- Андрощук Г. Найпотужніші бренди світу: стан і тенденції. Інтелектуальна власність. 2008. № 12. С. 19–31.
- Бабаєв В.М. Управління міським господарством: теоретичні та прикладні аспекти; Національна академія держ. управління при Президенті України. Харківський регіональний ін-т. Х.: ХарРІ НАДУ, 2004. 204 с.
- Бажал Ю.М. Знаннева економіка: слово та діло. URL: www.google.com.ua.
- Базилевич В.Д., Ільїн В.В. Інтелектуальна власність: креативи метафізичного пошуку: монографія; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: Знання, 2008. 687 с.
- Борко Ю.Л. Фінансовий механізм управління інтелектуальною власністю. К.: Лазурит-Поліграф, 2010. 216 с.
- Брукинг Э. Интеллектуальный капитал. СПб.: Питер, 2001. 288 с.
- Галянчик М.К. Промислова власність: правові засоби охорони та захисту: монографія. К.: НДІ приват, права і підприємництва, 2003. 256 с.
- Гець В.М., Семіноженко В.П. Інноваційні перспективи України. Харків: Костанта, 2006. 272 с.
- Довгань Л.Є., Малик І.П. Ефективна модель корпоративного управління в умовах становлення економіки знань. Проблеми науки. 2006. № 1. С. 23–28.
- Ефремов В.С. Бизнес-системы постиндустриального мира. Менеджмент в России и за рубежом. 1999. № 5. С. 3–24.
- Жуков В.И. Правовая охрана объектов научно-технического творчества: учеб. пособ. Х.: Юрид. ин-т, 1983. 96 с.
- Законодавство України про охорону інтелектуальної власності (Офіційне видання). К.: Парламентське видавництво, 2007. 208 с.
- Ивлиева Н.Н. Оценка стоимости интеллектуального капитала предприятия: монография. М.: Маркет ДС, 2008. 144 с.
- Інтелектуальна власність в Україні: проблеми теорії та практики: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (24 лютого 2010 р.): у 3-х вип.; НАН України; Київ. ун-т права; Міжнар. центр прав. пробл. інтелект. власності при Ін-ті держави і права ім. В.М. Корецького. К.: Європ. ун-т, 2012.
- Кендюхов О. Гносеологія інтелектуального капіталу. Економіка України. 2003. № 4. С. 28–33.
- Коссак В.М., Якубівський І.Є. Право інтелектуальної власності. К.: Істина, 2007. 208 с.
- Кравець В.Р., Олюха В.Г. Право інтелектуальної власності (у запитаннях і відповідях): навч. посіб. К.: Центр учб. літ-ри, 2012. 264 с.
- Кузнецов Ю.М. Патентознавство та авторське право: підручник. К.: Кондор, 2005. 428 с.
- Момот Т.В., Тараруєв Ю.О. Новий погляд на концепцію нематеріальних активів. Економіка: проблеми теорії та практики. 2004. Вип. 192. Т. III. С. 851–856.
- Нематеріальна економіка та управління формуванням і використанням інтелектуального капіталу: навч. посіб. / за ред. Л.С. Шевченко. Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія «Економічна теорія та право». 2013. № 3. С. 217–349.
- Право інтелектуальної власності: навч. посіб. / за ред. В.Р. Кравця, В.Г. Олюхи. К.: Центр учб. л-ри, 2012. 270 с.
- Право інтелектуальної власності: навч. посіб. у запитаннях та відповідях; за заг. ред. О.І. Харитонової. Х.: Одиссей, 2012. 189 с.
- Харитонova О.І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади). О.: Фенікс, 2011. 346 с.
- Управління інтелектуальною власністю: монографія / за ред. П.М. Цибульова. К.: К.І.С., 2005. 448 с.
- Цивільний кодекс України. Кн. 1–4. Коментар основних положень / Упоряд. І.В. Зуб. – К.: Літера ЛТД, 2006. – 208 с.